

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

БРЕСТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ А.С.ПУШКИНА

ВОСХОЖДЕНИЕ К ИСТИНЕ

Материалы VII международных общественно-политических чтений,
посвященных памяти Казимира Лыщинского

*Брестский государственный университет
имени А.С.Пушкина*

2001

УДК 291.615
ББК 86.7

Научный редактор:
Доктор философских наук, профессор
И.И.Акинич

Рецензенты:
Доктор исторических наук
Г.В.Корзенко
Кандидат педагогических наук
Ю.А.Иванов
Кандидат философских наук
В.П.Люкевич

Печатается по решению редакционно-издательского совета
Брестского государственного университета имени А.С.Пушкина

**Восхождение к истине: Материалы VII междунар. обществ.-
полит. чтений, посвящ. памяти Казимира Лыщинского. - Брест:
БрГУ им. А.С. Пушкина, 2001. - 97 с.**

ISBN 985-6547-62-8

В сборник включены материалы ученых Беларуси, Польши, России, присланные на VII
международные общественно-политические чтения, посвященные памяти Казимира
Лыщинского.

УДК 291.615
ББК 86.7

ISBN 985-6547-62-8

© Издательство БрГУ
им. А.С.Пушкина, 2001

Содержание

	стр.
Акинчиц И.И. Общественно-политические взгляды К. Лыщинского	3 - 10.
Дембовский Ян. К.Лыщинский: урок истории и современность	10 - 14.
Грыцок Ф., Шаш С.Д. Психологический аспект "дела" К.Лыщинского	14 - 18.
Белоус Н.Ф. Некоторые аспекты секуляризации и социально-культурного развития сельского населения СССР в 20-е годы XX века	18 - 22.
Аксючич И.В. Стрoение мотивационного процесса употребления наркотиков юношами и девушками	22 - 30.
Шеметок Л.Н. Две модели двуязычия у славян	30 - 36.
Горбачкий А.А. Семейные обряды старообрядцев беспоповцев в Браславском, Шарковщинском и Миорском районах Витебской области (свадьба, родины, крещение)	36 - 43.
Галимова Н.П. Вобраз К.Лышчынскага ў творах сучасных беларускіх паэтаў	43 - 46.
Гарбуль П.И. Вялікае княства Літоўскае ў палітычнай сістэме Рэчы Пэспалітай	46 - 49.
Орепук Л.Л. Города - центры культурно-просветительного развития Великого княжества Литовского в XV-XVI вв.	49 - 53.
Панишев А.Г. О некоторых тенденциях развития конфессиональной ситуации в Республике Беларусь (конец 80-х - 90-е гг.).	53 - 56.
Добжинская Т.В. Правка богослужебных книг при патриархе Никоне	56 - 59.
Свирид А.Н. Социальная доктрина униатской церкви на территории Западной Беларуси	59 - 63.
Майсейчык А.А. Вольнадумства К.Лышчынскага і палемічная Літаратура канца ХУ1 - ХУП стагоддзяў	63 - 67.
Акинчиц Т.И. Языческо-православный синкретизм на белорусском Полесье	68 - 72.
Иванчин Г.И. Некоторые аспекты проблемы национальной идентичности в европейской общественно-политической мысли ХУ1 -ХУШ в. сквозь призму теории государственного устройства	72 - 86
Чернуха А.М. Формирование общеучебных умений и навыков как дидактическая задача	86 - 92.
Иванчина О.Н. Цудатворныя абразы ў сістэме беларускай культуры	92 - 96.

Алошнім па часе напісання з'яўляецца верш Віктара Шніпа "Маналог Казіміра Лышчынскага". У гэтым вершы Лышчынскі найперш патрыет сваёй Айчыны, уся яго дзейнасць скіравана на тое, каб суграмадзяне любілі Бацькаўшчыну, каб дбалі пра яе незалежнасць і росквіт. У Шніпа Казімір Лышчынскі бачыць перспектывы сваёй Бацькаўшчыны ў будучых пакаленнях:

Я згарэў, каб вам светла было і жылося,

Каб надзей не цяпілі на міласць багоў.

Я сказаў свае слова. На жаль, безгалоса.

Сення слова за вамі. Скажыце яго!

З-пад пяра Ніны Мацяш выходзіць невялічкае паэма "Маналог Казіміра Лышчынскага". Гэты твор напісаны ў форме маналога — споведзі, што дазваляе паэты падрэсліць духоўную сувязь пакаленняў, сувязь эпох, калі самі героі адначасова звертаюцца і да сучаснасці, і да будучыні. З маналогу Лышчынскі паўстае не толькі мужным, непакорным абаронцам сваёй ідэі, чалавекам мудрым, упэўненым у сваіх перакананнях, але і стомленым, адчайна самотным. Галоўная праблема, што ўзнімаецца ў творы, — гэта ўзаемаадносінны свабоднай асобы і улады:

Што я адстойваў? Права быць сабою.

Свабодна мысліць. Ісціну шукаць.

Пра ўсё свабодна ўголас меркаваць.

Лышчынскі гаворыць, што розум, навука, праўда і прырода з'яўляюцца абсалютнымі каштоўнасцямі жыцця. Гэтыя перакананні грунтуюцца на аналізе падзей гісторыі і сучаснасці. Усведамляючы сябе часткай агульнаеўрапейскага навуковага кантэксту, герой Мацяш лічыць сябе паслядоўнікам філосафаў перыяда Адраджэння. Лышчынскі шукае падтрымку ў свайго сучасніка, славутага Сімяона Полацкага:

Што, Сімяоне з Полацка, ты скажаш,

Як дападзе да царавых палат

І ад майго кастра нясцерпны чад?

Адалены ад жахаў езуіцкай інквізіцыі, Полацкі сцвярджае "навуку — як аснову ўсіх асноў", тое, да чаго імкнуўся і сам Лышчынскі. Сімяон Полацкі і Казімір Лышчынскі — спадарожнікі на "шляху праўды", яднае іх і разуменне, што "ложь господствует, по просям благость, злоба, торжествует".

П.І.Гарбуль

ВЯЛІКАЕ КНЯСТВА ЛІТОЎСКАЕ Ў ПАЛІТЫЧНАЙ СІСТЭМЕ РЭЧЫ ПАСПАЛТАЙ.

З падпісаннем 1 ліпеня 1569 г. Люблінскай уніі завяршылася амаль двухсотгадовая барацьба паміж Польшчай і Вялікім княствам Літоўскім за

інкарпарацыю апошняга ў Каралеўства. Скарыстаўшы цяжкае знешнепалітычнае становішча Княства, Карона навязала яму такія умовы аб'яднання, якія вялі да страты самастойнасці. Польскія дэлегаты сейма, разумеючы безабароннасць свайго ўсходняга суседа, цынічна заяўлялі, што лепшага часу не будзе для заключэння уніі і літоўскія няшчасці есць шчасце для палякаў. Узнікшую сітуацыю Польшча максімальна выкарыстала ў сваіх інтарэсах і практычна гвалтоўна заключыла унію на непрымальных для паслоў ВКЛ умовах. Акт Люблінскай уніі, як справядліва адзначас В.Дружыц, “не прыходзіцца прызнаваць за дагавор, дабравольна заключаны на асновах перагавораў роўнага з роўным. Гэта хутчэй вынік вымушанай згоды праціўніка, які здаўся на ласку пераможцы”.

У адпаведнасці з падпісаным дакументам, абедзве дзяржавы злучаліся ў адну агульную Рэч Паспалітую, адзіны народ на чале з адным выбраным гаспадаром. Абранне вялікага князя літоўскага спынялася, хаця тытул вялікага князя захоўваўся. Вышэйшым органам улады станавіўся агульны сейм, які збіраўся на тэрыторыі Польшчы. Асобныя сеймы ВКЛ і Польшчы скасоўваліся. Дазвалялася набываць маёнткі і валодасць імі палякам у Княстве, а жыхарам ВКЛ ў Кароне. Усе гэта гарантавала дамінуючае становішча Польшчы ў аб'яднанай дзяржаве і азначала інкарпарацыю Княства ў Каралеўства, пагражала акаталічваннем і паланізацыяй краю.

Аднак на практыцы зрабіць Рэч Паспалітую унітарнай дзяржавай, у якой Княству адводзілася роля польскай правінцыі, аказалася даволі складана. Люблінская унія ўтрымлівала палажэнні, якія дазвалялі будаваць новую, адну з найвялікшых і наймагутнейшых у Еўропе краіну па федэратыўных ці нават канфедэратыўных прынцыпах. Так, у выніку аб'яднання захоўваўся не толькі тытул вялікага князя літоўскага, а і адміністрацыйны апарат, у ВКЛ меліся свой скарб, дзяржаўная пячатка, войска, асобная ад Польшчы судовая сістэма, што давала мясцовым магнатам і шляхце надзею на захаванне самастойнасці.

Незалежніцкія памкненні падмацоўваліся палітыкай кіруючых колаў каралеўства адносна вядзення Лівонскай вайны. Справа ў тым, што Польшча абяцала дапамогу Княству ў гэтай вайне, якая і стала адной з асноўных прычын заключэння саюза з Каронай. Але пасля падпісання уніі не спяшалася яе аказаць. Больш таго, каронны сейм 1573 г. прыняў пастанову аб вядзенні Лівонскай вайны толькі на сродкі Вялікага княства Літоўскага. Гэта падштурхнула вышэйшае саслоўе Княства да зрыву рашэнняў Люблінскага сейма. Ігнараванне ўмоў уніі найперш праявілася ў дзейнасці заканадаўчага органа ВКЛ - сейма. А пасля смерці ў 1572 г. караля і вялікага князя Жыгімонта Аўгуста не толькі фактычна, але і юрыдычна было прызнана захаванне адасобленасці Княства. Найлепшым

сведчаннем гэтай адасобленасці з'яўляюцца стварэнне ў 1581 г. Галоўнага трыбунала ВКЛ і асабліва прыняцце ў 1588 г. Трэцяга Статута ВКЛ, у тэксце якога нават не ўпамінаецца пра Люблінскую унію. У зводзе законаў змяшчаецца план аднаўлення ранейшых граніц Княства, вяртання ў яго склад захопленых Польшчай у 1569 г. зямель. Статут прадугледжваў скасаванне многіх палажэнняў Люблінскай уніі, у тым ліку права палякаў набываць зямельную ўласнасць і займаць дзяржаўныя пасады ў ВКЛ.

Статут 1588г. не ўтрымліваў ніводнага артыкула, які б абмяжоўваў суверэннітэт Княства. Наадварот, ён абавязваў гасудара захоўваць недатыкальнасць тэрыторыі ВКЛ. У гэтым галоўным юрыдычным дакуменце краіны было зафіксавана адно з асноўных патрабаванняў беларускай шляхты – дзяржаўнасць старабеларускай мовы на усей тэрыторыі гаспадарства. Па сваёй значнасці Статут з'яўляецца Канстытуцыяй ВКЛ паслялюблінскага перыяду. Яго прыняцце прадухіліла зліцце Княства з Каронай, дазволіла ВКЛ захаваць сваю адасобленасць, надало дзяржаўнаму ўладкаванню Рэчы Паспалітай выразныя рысы федэрацыі і канфедэрацыі.

На працягу ХУП-ХУШ стст. у Рэчы Паспалітай з пераменным поспехам ішла барацьба паміж унітарнымі і канфедэратыўнымі тэндэнцыямі. Адносіны паміж ВКЛ і Каронай абвастраліся. У Княстве з'явіўся новы орган улады – Генеральны сеймік, які праіснаваў да сярэдзіны ХУП ст. Ён праходзіў у г.Ваўкавыску або г.Слоніме і склікаўся перад вальным сеймам Рэчы Паспалітай. На Генеральным сейміку выпрацоўваліся інструкцыі паслам, якіх яны павінны былі прытрымлівацца на вальным сейме. З сярэдзіны ХУП ст. замест Генеральнага сейміка быў утвораны Генеральны літоўскі з'езд (Віленская канванацыя), які выконваў тыя ж функцыі, што і Генеральны сеймік.

Усе часцей на вальных сеймах нельга было прыняць рашэнне з-за разнагалосся. Таму паслы Польшчы і Княства сталі падчас работы вальнага сейма збірацца на асобныя народы – “сесіі народаў” для узгаднення сваіх пазіцый па пытаннях парадку дня. Прадстаўнікі ВКЛ такія сесіі выкарыстоўвалі для адстойвання правоў і інтарэсаў свайго гаспадарства.

Далейшае разгортванне шляхецкага сепаратысцкага руху ў Княстве прымусіла караля Рэчы Паспалітай Яна Сабескага пайсці на ўступкі. На сейме 1673 г. было прынята рашэнне кожны трэці сейм праводзіць на тэрыторыі ВКЛ у г.Гародні. На сеймах у Гародні старшынстваваў дэпутат ад Княства.

Поспехі па шляху вялікакняскага адраджэння хваравіта ўспрымаліся польскімі магнатамі і шляхтай, якія адказвалі контрмерамі, накіраванымі на захаванне вяршэнства Кароны. У 1696 г. усеагульная канфедэрацыя

саслоўяў Рэчы Паспалітай прыняла пастанову аб пераводзе ўсяго дзяржаўнага справаводства на польскую мову. Мікола Ермаловіч лічыць, што дзень, калі ўбачыла свет дадзенае рашэнне, стаў адной з чорных дат у айчыннай гісторыі, бо з гэтага часу пачалася паланізацыя ВКЛ. А беларуская мова, выдаленая з афіцыйнага ўжытку, стала страчваць свае значэнне.

Але змаганне за самастойнасць Княства працягвалася. Ужо ў наступным годзе быў зацверджаны акт “Ураўнаванне правоў” ВКЛ і Польшчы. Ён пераасэнсаваў умовы Люблінскай уніі і стаў асноўным законам рэальнай федэрацыі дзвюх дзяржаў. Хаця тэндэнцыя да ўнітарызму захоўвалася да канца ХУІІ ст. Яе рэальным праяўленнем была рэформа арміі Рэчы Паспалітай у 1717 г., у выніку якой войска Княства скарачалася да 6200 чалавек. Уводзіліся абмежаванні на карыстанне правам на самакіраванне. У 1776 г. сейм пастанавіў пазбавіць магдэбургскага права мястэчкі і дробныя гарады ВКЛ, якія не з’яўляліся цэнтрамі ваяводстваў і павеятаў. Аднак найбольшая пагроза незалежнасці Княства ўзнікла ў ходзе правядзення рэформ у Рэчы Паспалітай у другой палове ХУІІ ст., скіраваных на умацаванне дзяржаўнай улады і прадукіленне далейшых падзелаў краіны. Асабліва вялікую актыўнасць патрыятычная партыя праявіла ў час работы Чатырохгадовага сейма 1788-1792 гг., калі былі прынятыя многія прагрэсіўныя законы і Канстытуцыя 3 мая 1791 г., якая ўносіла істотныя змены ў інстытуты ўлады і кіравання. Увядзенне спадчынай манархіі і цэнтральнай выканаўчай улады ў форме ўрада Рэчы Паспалітай ператварала дзяржаву з канфедэрацыі ў федэрацыю, адкрывала шлях да ўнітарызму. Развіцце падзей ў дадзеным напрамку ў перспектыве магло прывесці да скасавання адасобленасці ВКЛ. Але прадстаўнікам Княства ўдалося адстаяць на Чатырохгадовым сейме федэратыўны характар Рэчы Паспалітай. Разам з тым неабходна адзначыць, што сярод даследчыкаў Рэчы Паспалітай няма адзінадушша на конт вызначэння форм яе дзяржаўнага ўладкавання ў перыяд пасля 3 мая 1791 г.

Л.Л.Орепук

ГОРОДА - ЦЕНТРЫ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО В ХУ – ХУІ ВВ.

Города Белоруссии имеют богатую многовековую историю. Возникнув между IX и XII вв., они оказывали все более глубокое влияние на весь ход общественного развития.

В течение ХУ-ХУІ веков в экономической, социально-политической и культурной жизни Великого княжества Литовского, куда входили белорусские земли, происходили перемены, которые были обусловлены, в первую очередь, развитием белорусских городов как центров ремесленной